

A RUTÉNFÖLD

A NÉPI ELV uralomrajuttatása céljából hozott müncheni és bécsi döntés sem a csehszlovák államtorzónak, sem Közép-Európának nem hozta meg az annyira óhajtott békét, a zavartalan népi és gazdasági fejlődés alapfeltételét. A cseh centralista politika szelleme, Csehszlovákia müncheni és bécsi sír-ásója visszajárt kísérteni és lehetetlenné tette csehek, tótok és rutének békés együttélését a trialisztikus „testvérállamban“. Az áldatlan állapotot elsőnek a tótok unták meg. Német segítséggel független állammá nyilvánították bérces hazájukat, hogy két nappal később a „független“ Szlovákia miniszterelnöke már német védnökség alá helyezze fiatal államát. A történelmi Csehország, a Cseh és a Morva medence beleolvadtak a Nagynémet Birodalomba. Volosin „kárpat-ukrán“ autonóm, de tökéletesen életképtelen államtorzója teljesen magára maradt és csak természetes volt, hogy március idusán, a márciusi télben a magyar kormány elindította honvédseregeinket a Keleti Beszkidek és a Máramarosi havasok bércsei felé, hogy a Volosin ukrán terrorista bandáitól sanyargatott, szegény ruszin népet Rákóczi „gens fidelissima“-ját és a bécsi döntés óta csonka Kárpátalja magyar népét visszavezesse az ezeréves anyaország kebelére.

Mikorra ezek a sorok megjelennek, derék seregeink már megszállták és pacifikálták a Ruténföldet. Húsz évi keserű, lidércnyomásos álom után végre elsőízben sikerült az ideiglenesen szűkre szabott magyar életteret kibővíteni az ezeréves Magyarország történelmi határáig, a Kárpátok vízválasztó hegyvonulatáig. Csonka országunk végre valóban „felvidéki. . területekkel gyarapodott a szó legigazabb értelmében.

A Ruténföldről — újabban egyesek helytelen magyarsággal Kárpát-Oroszországnak, Kárpát-Ukránországnak szeretik nevezni ezt a területet — a világháború előtti boldog béke éveiben keveset hallott és tudott a magyar közvélemény. Érdeklődésétől nagyon távol állott a magyar „glóbus“-nak ez a messzeeső, magányos zuga. Legfeljebb időnkint az újságok napihírvatában olvashatott az Északkeleti Felvidék folyóinak káros áradásairól, vagy arról, hogy a kormány megismételt akciókkal kénytelen természetlen hazájukban a mostoha természettel harcoló rutének segítségére sietni.

A Ruténföld, tehát az a terület, amelyet a XII. századtól a XVIII. századig váltakozó intenzitással beszivárgó rutén nép megszállott,

nagyjában megegyezik azzal a területtel, amelyet a magyar földrajztudomány Északkeleti Felvidéknek nevez. A Tapoly forrásvidékétől a Tisza forrásvidékéig nyúlik el északnyugat-délkeleti irányban ez a hosszú, keskeny országrész. A csehszlovák állam Podkarpatská Rus nevű, látszat szerint autonóm tartománya ennél jóval kisebb; az Ung folyó völgyétől csak a Felső-Tisza völgyéig terjed. Sáros, Szepes és Zemplén rutén vidékei már Szlovákiához tartoznak. Ezek a sárosi és zempléni rutén területek ma is vitások Szlovákia és a Ruténföld között. Az államhatár megállapítása éppen folyamatban volt, amikor a márciusi események letörölték Csehszlovákiát Európa térképéről.

Hacsak a hajdani Csehszlovák köztársaság rutén tartományának közigazgatási határán belül fekvő területet vesszük Ruténföldnek — ami végeredményben helytelen, mert a kisszámú rutén népnek közel 100.000 főnyi sárosi és zempléni testvére a határon kívül marad, — akkor a Ruténföld Ung vármegyének keleti felét, Bereg megye hegyvidéki részét, Ugocsa megye keleti felét és Máramaros megye nyugati nagyobb, tiszajobbparti részét foglalja magában. A csehek természetesen hozzákapcsolták azt a magyarlakta alföldi peremterületet is, mely Szlovákiát a Ruténfölddel összeköti. Ennek az alföldi peremsávnak legnagyobb része azonban a bécsi döntés értelmében már öt hónapja magyar uralom alatt áll. Az ilyen módon körülhatárolt terület kerekén 12.656 km², az 1930-as cseh népszámlálás szerint 747.096 lakossal. Ha ebből leszámítjuk azt az 1900 km²-nyi magyarlakta területet, amelyet a bécsi döntés már novemberben visszajuttatott Magyarországnak, kerekén 10.700 km² Volosin Kárpát-Ukrániájának a területe kb. 550.000 lakossal. Ennek a területnek a visszacsatolása történt meg 1939 március 14. után.

A rutének földje, mint a nagy Magyar-medence tökéletes földrajzi egységének alkotórésze, közvetlen környezetétől eléggé jól elkülönülő, sajátos életet nevelő és folytató peremtáj. Szlovákiától az Eperjes-Tokaji hegység és a széles Ondava-Tapoly-völgy, Erdélytől a Gutin, Lápos és a Cibles vulkáni és a Radnai havasok kristályos tömegei, Galíciától a vízvázasztót hordozó kárpáti homokkővonulat néptelen, erdős hátai választják el. Földrajzi képe eléggé egyszerű és könnyen érthető. Azzá teszi szerkezete és szerkezetén alapuló alakta. A Kárpátok övezete itt a legkeskenyebb, mert a Kárpátokat felgyűrő hegyképző erők és a nyomukban bekövetkezett feltorlódás itt sokkal gyengébb volt, mint az Északnyugati Felvidéken, vagy akár a keleti és déli Kárpátok területén. Nem is tudott a Kárpátok minden jellemző övezete — belül vulkanikus, egy vagy két kristályos vonulat, mészkőszirtvonulat, végül a homokkővonulat — kialakulni. Mindössze csak két övezetet találunk zavartalan kifejlődésben: a külső homokkővonulatot, amelyhez egészen gyenge kifejlődésű mészkőszirtöv csatlakozik és a belső vulkanikus vonulatot, de teljesen hiányzik a kristályos vonulat. Ez csak Máramaros megye délkeleti részében jelenik meg a Pop Iván 1940 m magas, alpi jellegű tömegében. A külső homokkőövezet elnevezése nagyon ingadozó. Leghelyesebb a Lupkovi hágótól a Vereckei hágóig Keleti Beszkideknek és a Vereckei hágótól a Borsai

hágóig Máramarosi havasoknak nevezni. Ennek a rengeteg erdővel borította nagyon gyér népességű, lekerekített formájú, tönkjellegű hegységnek két lánc van a Ruténfold területén. A külső a vízválasztó, ez hordozza az országhatárt is. Lengyelország felé fokozatos, menedékes lejtővel végződik el. Legmagasabb csúcsai 1700—1800 m körül vannak: Halics 1335 m, Pekuj 1407 m, Popágya 1742 m, Szevola 1818 m, Bratkovszka 1792 m és az alpi jellegű, a jégkorszakban gyengén eljegesedett, éppen ezért élénk domborzatú Hoverla 2085 m. Ezen a külső homokkőláncon a patakok még nem vágták be mélyen a völgyüket, ezért a rajta keresztülvezető hágók alig alacsonyabbak a környező, lapos hegytetőknél. Ilyenek a 602 m magas Lupkovi, a 889 m magas Uzsoki hágó — ezen keresztül vezet a vasút Ungvárról Przemysl felé, — a 841 m magas Vereckeai hágó a Latorca és a Stryj völgye között, végül Kőrösmező felett a 941 m magas Tatar hágó a Tisza és a Pruth völgye között. Ezen is vasút vezet át Lengyelországba Kolomyja és Lemberg felé.

Az országhatáron futó vízválasztó gerinccel párhuzamos lánc a belső oldalon már nem egységes, összevagdosták a folyók. Részei a Nasztazs, a Polonina Rúna (1482 m), a Stoj (1679 m), a Kuk (1385 m), a Polyana Kraszna (1568 m) és a Szvidovec (1883 m). A két lánc között a folyók felső szakaszukon hosszanti völgyekben folynak. Ezek a hosszanti völgyek a hegyi ruténok, a „huzulok“ településterületei. Az erdős hegyhátak gyakorlati értelemben lakatlanok. A magas, erdős hegyek a mélyrevágódott folyóvölgyek között az egész hegység legfestőibb részletei. A tájképi szépségekben gazdag, őserdővel borított, vadban (hiúz, medve, farkas, vadmacska) bővelkedő hegyvidék természetjáró turistáinknak nagy gyönyörűséget, a belföldi idegenforgalomnak fellendülést és a szegény rutén népnek új megélhetési forrást ígér.

A homokkőövetet a belső vulkanikus övezettől rutének és magyaroklakta hosszanti völgyek választják el. Legterjedelmesebb a Felső-Tisza medenceszerűen kiszélesedő völgye, a Ruténfold szive. A vulkánosorozat a Magyar föld egyik fiatalabb harmadkori vulkánossága, andezit, trachit és riolit széles övezete. Az Ung és a Latorca völgye között emelkedik a Szinyák (1014 m), a Latorca és a Borsava völgye között a Borló Gyil (1085 m), a Borsava és a Tisza völgye között a Nagyszöllősi hegység (878 m), végül a Ruténföld déli peremén, a Tisza völgyén túl az Avas (805 m). A vulkanikus övezet hegyeit is rengeteg tölgy- és bükkerdők borítják. Elég meredek lejtővel végződik el az Alföld mocsaras peremsüllyedékövezete felé. Ezt a síksági részt már túlnyomóan magyarok lakják; a rutének az alsó erdőhatáron túl alig ereszkednek alá. A rutén-magyar nyelvi határ egyben az ősi magyar szállásterületek határát is jelenti.

A vulkanikus és a homokkővonulat között helyet foglaló felsőtiszai völgymedence vagy máramarosi medence harmadkori medencekitöltő agyagában nagy sótelepek vannak. Ezeket bányásszák Aknaszlatinán. A bánya több mint 1300 munkást foglalkoztat. Évi termelése meghaladja az egymillió métermázsát. A sóbányáitól teljesen megfosztott Csonka-Magyarország bányakincseinek nagyértékű gya-

rapodását fogja jelenteni Aknaszlatina sója, de Bilke környékének évi 10.000 métermázsát kitevő vasérce is.

Ennek a hegyvidéki peremtájnak a Magyar-medencéhez való tartozását juttatja érvényre folyóhálózata is. Folyóvizei, a Labore, az Ung, a Latorca, a Borsava, a Nagyág, a Talabor, a Tarac és a Felső-Tisza valamennyien az Alföld felé tartanak. Völgyeik mentén utak és vasutak nyomulnak a hegyvidék belsejébe és kapcsolják be a hegyvidékek életét a Magyar-medence gazdasági és politikai életének vérkeringésébe. A bécsi döntés szerint megcsonkított Ruténföld autonómiája a csehszlovák állam keretein belül éppen azért vált lehetetlenné, mert életgyűjtő közlekedésvonalai a síksági területeknek Magyarországhoz való visszacsatolása következtében életképtelen csonkokká darabolódtak.

Igaz, hogy Aknaszlatina sója, Bilke vasérce és Szolyva savanyúvize kivételével a Ruténföld ásványi kincsekben szegény — bár a petróleumkutatások is reménnyel kecsegtetnek, — a csonka ország gazdasági életének szempontjából mégis jelentős erőgyarodást jelent birtokbavétele, elsősorban kihasználható vízierőkben való nagy gazdagsága miatt. Az Ung, a Latorca, a Borsava, a Nagyág, a Tarac, a Talabor és a Tisza völgyében az elektromos áramtermelő erőműtelepek egész sorozatát lehet felépíteni. A termelt elektromos energia a Ruténföld iparosodásának és, ami ezzel egyet jelent, a terület fokozódó gazdasági fontosságának és a szegény lakosság emelkedő jólétének alapjait veheti meg.

Az 1867 óta ténylegesen is önálló állami életet élő magyarság gazdasági tevékenységének fontos programpontja volt nagyipart teremtő nyersanyagokban szegény hegyvidéki peremtájaink iparosodása szempontjából szükséges vízi erőműtelepek építése. Ennek a programnak a végrehajtása elsősorban folyóink szabályozását követelte meg. A munkának csak az első részét, síksági folyóink szabályozását tudtuk elvégezni, a munka második felének végrehajtásában, felvidéki folyószakaszokon az árhullám leszakadását meglassító tárolómedencék építésében, hegyvidéki folyóink szabályozásában a világháború már megakadályozott. A világháború befejezte után a hegyvidéki peremterületek idegen uralom alá jutottak. Sem a cseh, sem a román kormány nem sietett ezeknek a félbemaradt munkálatoknak a folytatásával, hiszen félbemaradásuk a magyarlakta Alföld elégtelen vízgazdálkodását, de egyben örökös árvízveszedelmét is jelentette és jelenti máig is. A Ruténföldön húsz év után első ízben nyílik alkalom a világháború előtt kényszerből félbemaradt Program megvalósítására.

A ruténföldi folyók nagy vízbőségüket a vulkanikus és homokkővonulat nagy csapadékgazdagságának köszönik. Az évente lehulló, 1550 mm-nél is több csapadék duzzasztja meg Ung, Bereg és Máramaros folyóinak vizét, de ez a nagy csapadékmennyiség növelte meg a Ruténföldön a történelmi Magyarország leghatalmasabb zárt erdeit is. A ruténföldi erdő igazi „feketeerdő”. Hatalmas területeken van meg ma is őseredeti állapotában. A rajta átvonuló honfoglaló magyarság nem is települt meg benne. Területét ugyan birtokába vette,

de meghagyta lakatlan „gyepüelvének“. Nagyfokú épület- és tűzifa-szegénységünket van hivatva csökkenteni, sőt nagyrészt kielégíteni a Ruténföld kerekén 620.000 hektár kiterjedésű erdőterülete. Ennek 67.7%-a lomberdő (377.000 ha) és 22.3%-a tűlevelű erdő (123.000 ha), a maradék (120.000 ha) vegyesen tű- és lomblevelű erdő. A lombos-erdőből a tölgyesek területe 28.000 ha, a bükkösöké 297.000 ha. Különösen fontos a 123.000 ha fenyveserdő épület- és bútorfája. Nem érdektelen annak a megemlítése sem, hogy a 620.000 ha területű, elsőrendű szálerdőnek 55%-a (336.000 ha) kincstári tulajdon és csak: a kisebb rész van magántulajdonban.

A nagyterjedésű erdőterületek sok faiparral kapcsolatos nagyipari üzem megalakulását tették lehetővé, általában azonban a gyári üzemű nagyipar a Ruténföldön nagyon fejletlen. Kb. 40 fafeldolgozó- és fűrésztelep van üzemben a hegyvidéken, Perecsenyben pedig 1500 munkást foglalkoztató falepárló (ecet-, faszesz-és alkoholtermelő) telep, de már a bútorgyártás és faeszközök készítésének gyári üzeimei lehúzódtak a síkság forgalmi központjaiba, Ungvárra, Munkácsra és Beregszászra. A hadianyaggyártásnak és a vegyi iparnak Szolyva és Nagybocksó a központjai, az 1900 munkást foglalkoztató nagybocksói üzem alkoholt, denaturált szeszt, kreozotot, glaubersót, szódát, ólomcukrot és különféle klórvegyületeket gyárt. Nagyszől-ősen és Huszton kisüzemű téglagyárak dolgoznak.

A kisigényű és szegény rutén nép szinte összes használati tárgyait és eszközeit saját maga készíti el ruházkodásának anyagától kezdve a mindennapi életben használatos szerszámaiig. Lenből vásznat, háziszötteket, kendőket, takarókat, függönyöket készít, magakészítette nemezposztóruhában és birkabőrbandában jár, fából saját maga farag lapátot, ásó-, kapa-, kaszanyelet, kocsikereket, agyagból fazekakat, tálakat, csuprokat formál, vesszőből kosarakat és kasokat fon. Házi szötteseinek díszítő motívumai igen erős magyar hatásra vallanak, sőt gyakran teljesen azonosak a magyarral.

Az ásványi kincsekben szegény, erdőkben gazdag, jelentős forgalmi útvonalaktól távoleső terület hegyvidéki jellegének megfelelően a lakosság igényeinek leginkább megfelelő életformát az állattenyésztés, erdőgazdálkodás és — másodsorban, a síksági területeken és medencékben — a földművelés jelenti. A hegyi rutének, a huzulok állattenyésztők, favágók és szénégetők. Magányos vagy csoportokká verődött fakalyibáik ott állanak a hegységi erdők irtványain vagy a havasi legelők szélén és a völgyek lejtőin. Faházaik teteje magas és meredek, hogy a hegyvidék zord teleinek vastag hótakarója össze ne roppantsa a kezdetleges házacskát. A kéménytelen házban rendesen egyetlen helyiség van csak. Lakószoba, konyha, éléskamra és egyúttal istálló is. A síkságokra lehúzódo vagy a medencékben megtelepült, földművelő és állattenyésztő rutének fa-, vályog- és kőházai már laza csoportos vagy útmenti falvakká sűrűsödnek a folyók keskeny teraszain és a lejtők és medencék tágasabb lankáin. Mégis a magyarlakta területektől teljesen eltérő képű települések ezek a rutén falvak. Sok más különbség mellett a görög katolikus fatemplomok oroszos stílusa merőben idegen tájvonásokat honosított meg a magyar Alföld peremén.

Tenyésztett állataik a juh (kb, 110.000 darab), a szarvasmarha (240.000 darab), a sertés (52.000 darab), a kistermetű, de teher szállításra kiválóan alkalmas hegyi ló (24.000 darab) és a kecske (20.000 darab). Házi szárnyasokat különösen a síksági rutének tenyésztenek, itt méhészettel is foglalkoznak. 1930-ban 64.000 kg mézet és 12.250 kg viaszt termeltek. Az állattenyésztés nagyrészt igen kezdetleges havasi pásztorkodás formájában történik.

A szó szoros értelmében vett szántóművelésről csak az alföldi peremvidékeken lehet beszélni. A földművelés ezeken a területeken is fejletlen, külterjes és gyenge termésátlagokat szolgáltat. Ruténföld egész területének csak 17,4%-a termő terület. Főterményei a tavaszi és őszi árpa, zab, kukorica és burgonya. Az ipari növények (len, kender, cukorrépa) termelése tisztán csak a belföldi szükséglet fedezése céljából történik. Kenyérmagból a Ruténföld behozatalra szorul. Ez a terület a gazdaságföldrajz tanítása szerint a hegyvidéki gazdálkodás, erdőkitermelés és hegyipásztorkodás zónájába tartozik elégtelen kenyérmagtermeléssel; gazdaságilag a legnagyobb mértékben függ az alföldi mezőgazdasági tájaktól. Politikai és közigazgatási tekintetben sem lehet egyéb, mint az Alföld kiegészítő területe.

A magyar gazdasági statisztika lesz hivatott értékelni azt a gyarapodást, amit a magyar föld Östermelésében a Ruténföld gyümölcs-kultúrája jelent, egyelőre csak általános tájékoztatásul közölhetjük, hogy legfontosabb gyümölcsféléi az alma (átlagosan évi 200.000 q évi termés), a szilva (210.000 q), körte (45.000 q) és a dió (35.000 q). Évente kb. 10 millió liter fehér és másfélmillió liter, gyenge minőségű vörös bort is szüretelnek.

Az immár múlté lett Csehszlovákia autonóm rutén tartománya sem nyelvilag, sem vallásilag nem volt egységes. Az 1930-as cseh statisztika a 12.656 km²-nyi területen 725.615 lakost mutatott ki. Az átlagos népsűrűség km²-kint 57 volt, de csak azért, mert az arányt nagyon megjavította a „csehszlovák“ Podkarpatská Rus-hoz csatolt színmagyar alföldi peremvidék. Az összlakosságból rutén volt a megbízhatatlan cseh statisztika szerint 447.182, magyar 108.950, cseh és szlovák 35.157, német 13.223, zsidó és egyéb nemzetiségű 121.103. Ugyanezt a tarka képet mutatta a vallás szerinti megoszlás is. Görög katolikus volt a lakosság 54,8%-a, róm. kat. 9-09%, evang. 10,38%, ref. 9,9%, gör. kel. 10,06%, zsidó 15,4%.

A hegyvidéki terep nehézségei, de nem utolsósorban a terület gazdasági és kulturális fejletlensége a közlekedéshálózat kiépítése elé igen nagy akadályokat gördítenek. A hegyvidéket feltáró keresztvölgyek úthálózata az alföldi peremterületek nagy, transzverzális útjaiba belekapcsolódva fűzte a Ruténföld közlekedéshálózatát Szlovákiaéhoz. Az alföldi peremterületeknek Magyarországhoz való visszacsatolása a Ruténföldnek a cseh-tól államtól való tényleges elválását is jelentette. Március közepén az elválás de. jure is bekövetkezett. 641 km vasútvonalának, 540 km országújának, 958 km vicinális (megyei és községi) úthálózatának jóval több mint a fele már a bécsi döntés értelmében Magyarország birtokába került.

A Ruténföld gazdasági jellegének, a lakosság anyagi és szellemi kultúrájának megfelelően uralkodó településforma a falu. Városokat csak a síkság és a hegység érintkezésénél, a völgyek nyílásában, az ú. n. vásárvonalon találunk. Közülük Ungvár, Munkács és Beregszász már a bécsi döntés óta Magyarország birtokában vannak, napjainkban pedig már Nagyszöllős (10.000 lakos) és Huszt (12.000 lakos) is felszabadult. Néhány nagyobb (2000—5000 lakosú) medencetelepülés vagy ipari centrum (Nagybocskó, Aknaszlatina, Kőrösmező, Rahó, Técső, Visk, Királyháza, Bilke, Komját, Nagylucska, Salánk) kivételével csak alig néhány száz lakosú, primitív falucskák magányoskodnak a magas völgyekben. Végül a belső hegyvidéken ezek is megritkulnak; magányos vagy csoportos pásztortanyák következnek, hogy utoljára ezek is átadják helyüket a rengeteg őserdők lakatlan vidékének.

Annyi bizonyos, hogy a szegény lakosságú, hegyes, zord éghajlatú, erdős Ruténföld nem Kánaán a Szent Korona birodalmában, de becsületes megélhetést a magyar állam — és csak a magyar állam — keretein belül tud adni belőle élő fiainak. Szerves kiegészítő része a magyar szállásterületnek, mert peremtája a Magyar-medencének. Változatos, új színfolt a csonka ország túlnyomóan sík mezőgazdasági területének tájképi egyhangúságában, mely nemcsak sójával és fájával és derék rutén lakosságának munkaerejével segít gazdagabbá és szebbé tenni a magyar életet, hanem bérces, népválasztó hegyláncjaival a minden természetes határ híjával levő Csonka-Magyarországnak kitűnő védelmi háttere is. Geopolitikai fontossága éppen abban rejlik, hogy jól védhető természetes határral támaszkodik a baráti Lengyelországra. A medence fenekét megülő magyarság a Ruténföld birtokában 10.000 km²-rel és több mint félmillió megbízható állampolgárral meggyarapodva immár az ezeréves, szentistváni határ egyik szakaszának védelme mellett fokozottabb mértékben fordíthatja figyelmét bel- és külpolitikai nehézségeinek enyhítésére, gazdasági és kulturális ereje növelésére, gyarapítására. Az első rutén fausztató tutaj megjelenése a Tiszán, az első kilogrammnyi aknaszlatmai só, az első rutén aratómunkás a magyar Alföld búzamezőin húsz év után jelentse a gazdagodó magyar életnek azt a szakaszát, amelynek eredményei kívánatosá teszik a visszatérést a magyar korona uralma alá a többi, boldogulását ma még a magyarság életétől eltérő utakon kereső kárpáti peremtájunk előtt is.

BULLA BÉLA